

טובות השתיים מן האחת:

תפקידן של קטר ומצרים במבצע "עלות השחר"

יואל גוז'נסקי ואופיר וינטר | 22 באוגוסט, 2022 | גיליון 1636

שיתוף הפעולה הגובר בין קטר ומצרים משליך על הגאופוליטיקה האזורית ובכלל זה על הסכסוך הישראלי-פלסטיני: הוא תרם למאמצי ההרגעה בין ישראל לחמאס במבצע "שומר חומות", ובאופן משמעותי יותר במבצע "עלות השחר". התיאום המתהדק עם קטר מהווה מכפיל כוח למתווך המצרי ברצועת עזה ומקנה לשתי המדינות מנופי השפעה יעילים יותר בכל הנוגע לריסון החמאס והג'האד האסלאמי ולתהליך שיקום עזה - כל אלה מהווים אינטרס ישראלי מובהק. בה בעת, על ישראל להקפיד על כך שהגברת המעורבות הקטרית ברצועת עזה לא תעיב על יחסיה עם איחוד האמירויות ובחריין, שעודן מתייחסות בחשדנות למהלכיה האזוריים של דוחה.

ההוקרה שהביע שר הביטחון, בני גנץ, בסיום מבצע "עלות השחר" לקטר יחד עם מצרים על מאמצי התיווך "[ותרומתן לסיום הלחימה](#)" הייתה יוצאת דופן. גם נשיא ארצות הברית, ג'ו ביידן, [ביבך](#) את מנהיגי מצרים וקטר על הישגם הדיפלומטי המשותף. לא רק שבכירים ישראלים ואמריקאים משבחים את קטר בפומבי, לאחר שממשלות קודמות תקפו אותה, אלא שמוזכר בחיוב שיתוף הפעולה המדיני-דיפלומטי בינה לבין מצרים.

התרחשויות זו נרשמה על רקע שינוי מוחשי בשנתיים האחרונות במדיניות הננקטת על ידי מדינות במזרח התיכון האחת כלפי רעותה, באופן החוצה "מחנות" או "גושים" ושובר את החלוקה הדיכטומית ביניהם שרווחה בקרב הממסד הביטחוני הישראלי. במסגרת מגמה זאת ניתן לציין גם את הקרבה המחודשת בין מצרים לקטר, שעד ראשית 2021 נחשבו מתחרות, שלא לומר יריבות אזוריות. [עוד במהלך 2021](#) ניתן היה להצביע על הפוטנציאל החיובי הגלום בעבור ישראל בשיתוף הפעולה בין שתי שחקניות מובילות אלה, שניצבו עד אז משני צידי המתרס של הפוליטיקה האזורית. ואכן, שיתוף הפעולה המצרי-קטרי תרם למאמצי ההרגעה במבצע "שומר חומות", ובאופן משמעותי יותר כשנה לאחר מכן, במבצע "עלות השחר".

היחלשות האסלאם הפוליטי

מספר מדינות ערביות, בראשן מצרים, ראו בקטר גורם מערער יציבות התומך בתנועות האסלאם הפוליטי במרחב. על רקע השלכות הטלטלה האזורית, התעוררה תרעומת על דוחה בשל תמיכתה בתנועות האסלאם הפוליטי, בכללן האחים המוסלמים במצרים וחמאס. מדיניות זו נתפסה בעיניהן כאיום אזורי ופנימי גם יחד. המתרחשות האחרונה בין מצרים לקטר

החלה ב-2013 בעקבות התייצבות דוחה לצד הנשיא מטעם האחים המוסלמים, מוחמד מורסי, ונגד משטר א-סיסי, שעלה בעקבות הדחתו.

ההתקרבות הנוכחית בין השתיים מגיעה לאחר כעשור של תבוסות שנחלו תנועות המזוהות עם האסלאם הפוליטי במזרח התיכון - החל מהאחים המוסלמים במצרים, [הסובלים](#) ממשבר פנימי חריף, ודרך ירידת כוחן של מפלגות אסלאמיסטיות בתוניסיה, במרוקו ובסודאן. פטרונות האסלאם הפוליטי, בראשן קטר וטורקיה, החלו מתרחקות בהדרגה מהפרויקט האסלאמיסטי לטובת חיזוק הקשרים המדיניים והכלכליים עם "המחנה" הסוני הפרגמטי, בהובלת מצרים, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות. תרמו להתקרבות זו שיקולים כלכליים, והסכם הפשרה במפרץ בין קטר לשכנותיה מינואר 2021, המאפשר לצדדים יתר גמישות מדינית ומקל על ישראל לקיים קשרים עם קטר השייכת כעת למחנה "הטובים".

התיאום הגובר בין מצרים לקטר כולל התייחסות לסוגיות אזוריות ובילטרליות. על רקע משבר הקורונה והמלחמה באוקראינה שיקולים חומריים החלו לתת את הטון יותר מהשסעים הרעיוניים בין הזרמים המתחרים באזור. אינטרסים של ביטחון מזון, אנרגיה ויציבות מדגשים את המשותף על פני המפריד ומעודדים שילוב כוחות. במאי 2021 נערכה פגישה בין נשיא מצרים, עבד אל-פתאח אל-סיסי, ושר החוץ של קטר, מוחמד עבד אל-רחמן אל ת'אני, שהסכימו על אודות "[האצת ההתייעצויות והתיאום](#)". במארס 2022 ביקר שר החוץ הקטרי במצרים ושתי המדינות הכריזו על הסכם השקעות בסך חמישה מיליארד דולר, במגוון תחומים, בהם בנקאות, נדל"ן, אנרגיה, סחר, חקלאות ותעופה.

ביוני 2022 [נרשמה](#) התחממות נוספת ביחסים עם ביקור אמיר קטר, שיח' תמים בן-חמד אל ת'אני, במצרים, לראשונה מאז 2015. במקביל נועדו שרי האוצר של שתי המדינות בפורום הכלכלי בקטר וחתמו על מזכר הבנות להעמקת שיתוף הפעולה הכלכלי, שעסק במניעת כפל מס ובעידוד השקעות. הצדדים אף החליטו להקים מחדש את מועצת העסקים המצרית-קטרית המשותפת במטרה להגביר את האינטגרציה הכלכלית והסחר בין המדינות. על פי נתונים מצריים, בין 2020-2021 חל גידול של 76.4 אחוזים בסחר החליפין בין שתי המדינות.

מבצע "עלות השחר"

ניצני שיתוף הפעולה בין מצרים וקטר בנושא רצועת עזה ניכרו במהלך מבצע "שומר חומות", כאשר השתיים היו מתואמות - בניגוד למצב ששרר במבצע "צוק איתן" (2014), עת התחרו ביניהן על תפקיד המתווכת. ישראל העדיפה אז את מצרים כמתווכת על פני קטר, לאור גישתה הבסיסית העוינת של קהיר לחמאס כתנועת בת של האחים המוסלמים, האמון בין הדרגים הביטחוניים בשתי המדינות ומנופי הלחץ היעילים הנובעים מסמיכותה הגיאוגרפית לרצועה - השליטה במעברי הגבול ברפיח ובתנועת אנשים וסחורות לרצועה וקידום תהליך השיקום בעזה. ישראל מצידה נהנתה במשך שנים מהתפקיד המייצב שמילא הסיוע הכספי הקטרי לרצועה (כ-5 מיליארד דולר במצטבר), חרף הביקורת הציבורית שהתעוררה בגינו. באוגוסט 2021, לדרישת ישראל, [גובש מנגנון חדש](#) להעברת הכספים הקטריים לרצועה, במעורבות

מצרים, שמונע את תופעת מזוודות הדולרים לפקיד חמאס. על פי המתווה, הכסף הקטרי (עשרה מיליון דולר בחודש) עובר לחמאס באופן עקיף, וזאת באמצעות דלק בסכום זהה שנרכש על ידי קטר ממצרים עבור חמאס.

לקטר, בשל מעורבותה בזירה הפלסטינית ובעיקר בשל הסיוע הכספי לרצועת עזה ולחמאס כגורם הריבון בה, מנופי השפעה שאותם ניצלה מתחילת מבצע "עלות השחר" להעברת מסרי תיווך בין ישראל לחמאס באופן ישיר ולג'האד באמצאות איראן. לפי [דיווח עיתונאי](#), המתווכים המצרים אף איימו שישראל תעצור את הסיוע הקטרי לרצועה. המעורבות הקטרית, בדומה להתנהלותה במבצע "שומר חומות", נעשתה לצדה של מצרים וכשדוחה אינה מאתגרת את קהיר כבעבר - עדות נוספת לשיפור היחסים ביניהן. קטר, כהרגלה, תקפה את ישראל בעיקר ברשת אל-ג'זירה וגינתה אותה. אולם, [דיווח](#) שקטר גם ניהלה דיאלוג דיפלומטי עם איראן, אפשר שעל מנת שטהראן תשפיע על הג'האד האסלאמי להסכים להפסקת אש.

לכל אחת מהמדינות המתווכות אינטרסים משלה. למצרים אינטרס ביטחוני - בידול הפלגים העזתיים מגורמי הטרור בחצי-האי סיני ומהאחים המוסלמים במצרים, והבטחת ההגמוניה שלה ברצועה על פני גורמים אזוריים מתחרים; אינטרס פוליטי - ניצול מעמד המתווכת כדי לחזק את מעמדה באזור ומחוצה לו, בדגש על ארצות הברית, וכן ביסוס מעמד המשטר מבית כמגן הפלסטינים; אינטרס כלכלי הנוגע לחברות המצריות, המעורבות בשיקום עזה, להגברת הסחר בין מצרים לרצועה ולחיזוק היציבות שמקרינה לטובה על המציאות בחצי האי סיני ובאזור.

קטר מצדה ביקשה לקדם הפסקת אש בין ישראל לג'האד האסלאמי כדי למנוע פגיעה במאמץ השיקום שלה ברצועת עזה ומתוך עניין בנקודות זכות, בעיקר בווינינגטון, כתורמת לרגיעה וליציבות אזורית וכך לחזק את מעמדה והשפעתה. מוערך כי קרבתה המחודשת של קטר למצרים ולערב הסעודית תרמה לתפקיד ממתינה זה ואלמלא היחסים התקינים ביניהן יתכן שקטר הייתה מאתגרת את מצרים. גורם ישראלי ביטחוני בכיר אף [מסר](#) כי "בישראל רואים בקטר כמדינה עם פוטנציאל משמעותי לסייע לא רק בשיקום רצועת עזה אלא גם בשמירה על יציבות אזורית". עוד נמסר [דיווח](#), שלפיו קטר החלה להעביר מסרים בין ישראל ללבנון/חיזבאללה בנושא קידוחי הגז בים התיכון וסימון הגבול הימי השנוי במחלוקת בין המדינות.

השלכות לישראל

התיאום המתהדק בין מצרים לקטר מהווה מכפיל כוח עבור שתי המדינות ופותח אפשרויות גם לישראל. הוא מעניק לקהיר ערוצי השפעה מגוונים על השחקנים המעורבים, בראשם חמאס, הג'האד האסלאמי ואיראן, הודות למנוף הפיננסי העצמתי שמביאה עמה קטר. במקום תחרות על עמדת "המתווכת", הפעולה המשותפת מאפשרת למצרים ולקטר לשכלל את משוואת המקלות והגזרים - המדיניים והפיננסיים - העומדים לרשותן.

יחסי מצרים וקטר אינם רק כלכליים אלא נלווים אליהם יחסים מדיניים וביטחוניים מתהדקים, שעשויים להשפיע על אתגרים אזוריים רבים מלבד רצועת עזה, ביניהם אספקת האנרגיה, המשבר בלוב, שמירת ביטחון השיט בים האדום והסוגייה האיראנית. התקרבות דוחה לקהיר גם בנושאים אלה צפויה לעלות בקנה אחד עם האינטרס הישראלי ולמתן צדדים שליליים במדיניות הקטרית. שיתוף הפעולה בין השתיים גם יכול לתרום לתהליך שיקום רצועת עזה ולהקנות בידי השתיים מנופים נוספים לקראת סבבי הסלמה עתידיים בין ישראל לחמאס והג'האד האסלאמי ברצועת עזה.

מאידך גיסא, ההתקרבות המחודשת בין דוחה לקהיר עלולה גם לאתגר את ישראל משום שהיא יוצרת מציאות אזורית חדשה - פוטנציאל לגיבוש ציר השפעה, שמדיניותו לא תחפוף תמיד את זו של ישראל ואף עלולה להיות לעומתית. כך למשל, קטר עלולה לעודד את מצרים לנקוט קו פשרני יותר כלפי האחים המוסלמים בכלל וכלפי חמאס בפרט. כמו כן, דריסת הרגל הגוברת של קטר עלולה להשפיע לשלילה גם על יחסי ישראל עם איחוד האמירויות ובחריין, שעודן מתייחסות לדוחה בחשדנות.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט